

Wetenschap&Onderzoek

De Rapportage sport in transitie

Tijdens de VSG Werkconferentie in Utrecht op 12 december zijn de eerste exemplaren van de *Rapportage sport 2018** aangeboden aan Joëlle Staps (VWS), Erik Lenselink (NOC*NSF) en André de Jeu (VSG), tezamen het kernteam van het Nationaal Sportakkoord. De redactie van deze zesde editie van de *Rapportage sport (RS)* was in handen van een team van SCP (Annet Tiessen-Raaphorst en Ine Pulles) en Mulier Instituut (Resie Hoeijmakers en Hugo van der Poel). Het nieuwe rapport biedt wederom een veelomvattend overzicht van de stand van zaken in de sport. Het laat zien hoe ontwikkelingen op diverse terreinen van de sport in de afgelopen jaren zijn verlopen en plaatst die in een context van maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen. Nieuw in deze editie is de aandacht voor de waarde van sport voor maatschappelijke domeinen, economie, fysieke omgeving, internationale betrekkingen en handel.

DOOR HUGO VAN DER POEL

Tijdens het 'productieproces' kwamen bij mij als redacteur verschillende vragen op bij de opzet en inhoud van de *Rapportage sport*. Die vragen komen deels voort uit de vragen en opmerkingen van auteurs en de leescommissie, deels uit de ontwikkelingen in het kennislandschap sport en deels uit de ontwikkelingen in de sport en het sportbeleid. De antwoorden op deze vragen kunnen van belang zijn bij een volgende *Rapportage sport*, maar in de vragen resoneren ook veel verdergaande vraagstukken, zoals wat bereikt moet gaan worden met de 'transitie in de sport' en de vraag naar de reikwijdte van het begrip sport en (daarmee) van het sportbeleid. Reden om deze vragen in deze bijdrage langs te lopen.

Ontwikkelingen in het kennislandschap sport

Rond 2000 ontstond het idee van een 'periodieke rapportage sport'. In het voorwoord en de inleiding van de eerste *RS* in 2003 wordt duidelijk dat het verschijnen van de *RS* moet worden gezien in de context van de groeiende maatschappelijke betekenis van sport (de "versporting van de samenleving", Crum 1991**), de toenemende aandacht voor sport bij VWS en het verschijnen van rapportages op allerlei terreinen, zoals armoede, ouderen, et cetera. Daarbij kwam dat er wel een met de ontwikkelingen in de sport meegroeïende stroom van onderzoek en informatie op gang was gekomen, maar dat er weinig continuïteit in de onderzoeken zat. Definities en aanpakken in die onderzoeken verschilden en het was lastig tot een actueel en goed overzicht te komen van de stand van zaken in de sport. De *RS* moest daarom de in Nederland aanwezige sportstatistieken bundelen en (in onderlinge samenhang) beschrijven, leidend tot een actueel en betrouwbaar overzicht. Daarnaast was er ruimte om actuele vraagstukken op sportgebied uit te diepen. Dit heeft de afgelopen jaren zijn waarde bewezen en heeft ook in de *RS 2018* tot een veelomvattend overzicht geleid.

Sinds 2000 is er zo veel veranderd in de sport, het sportbeleid en de sportkennisinfrastructuur, dat er aanleiding is de opzet en inhoud van de Rapportage sport te overdenken

Niettemin wijkt de situatie in 2018 op meerdere punten flink af van die van zo'n vijftien jaar geleden. Ten eerste is de publicatie van het SCP-rapport *Versterking data-infrastructuur sport* (Tiessen-Raaphorst & De Haan 2012**) van groot belang geweest, waarin werd voorgesteld de ontwikkelingen in de sport te gaan volgen door middel van een reeks kengetallen en kernindicatoren. VWS heeft dat voorstel overgenomen en borgt nu de dataverzameling en monitoring van de kernindicatoren bij het SCP, CBS, MI en RIVM. Het RIVM coördineert het werk op de kernindicatoren. De kernindicatoren, zoals sportdeelname, clublidmaatschap, aantal minuten bewegingsonderwijs en dergelijke, zijn op een eenduidige wijze gedefinieerd en worden nu (op dezelfde wijze) door de tijd gevolgd, waarmee diverse problemen in de onderzoeken en cijfers, die werden gesignaleerd bij het verschijnen van de eerste *RS*, zijn verholpen.

Ten tweede was het behoorlijk vernieuwend dat in 2003, gelijktijdig met het verschijnen van de *RS 2003*, de website www.rapportage-sport.nl werd gelanceerd, waar alle figuren en tabellen uit het rapport als Excelbestand waren te downloaden. In de loop van 2018 is het RIVM begonnen met het inrichten van

de website www.sportenbewegenincijfers.nl, waarop niet alleen de kernindicatoren zelf worden gepresenteerd (bijvoorbeeld de sportdeelname wekelijks van de bevolking van 4 jaar en ouder: 57%), maar ook de uitsplitsingen naar een veelheid van achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht, gemeente, et cetera), beleidsmatige achtergrond, ontwikkelingen in de tijd, vergelijkingen met andere kernindicatoren, internationale vergelijkingen, waarbij een en ander eveneens is te downloaden. Hiermee zijn veel 'sportstatistieken' continu en digitaal beschikbaar gekomen. Deze ontwikkeling voedt de vraag naar de toegevoegde waarde van de *RS* waar het gaat om het volgen van de kernindicatoren.

De waarde en effecten van sport

De *RS 2010* was in zijn geheel thematisch opgezet, de andere edities sloten altijd af met enkele thematische hoofdstukken, die meer verkennend en/of verdiepend van aard waren. In de *RS 2018* staat in de laatste vier hoofdstukken de vraag van VWS centraal naar de waarde en effecten van sport in maatschappelijke domeinen, in de economie, in de fysieke leefomgeving respectievelijk in en voor de internationale betrekkingen en handel. Punt hier is dat 'effect' iets van oorzaak-

lijkheid impliceert, en (dus) theorie, verklaring, verdieping of ten minste duiding. In het hoofdstuk over de maatschappelijke effecten is te zien dat effecten van sporten (bewegen?) op fysieke gezondheid redelijk overtuigend zijn aangetoond, maar dat in de sociale wetenschappen de discussie over effecten op educatie en sociale cohesie nog volop woedt. Dit hoofdstuk zuigt zo de lezer de wetenschap in en brengt hem in aanraking met conceptontwikkeling, methodologische vraagstukken en uiteindelijk een antwoord op de vraag of er wel of niet effecten kunnen worden aangetoond.

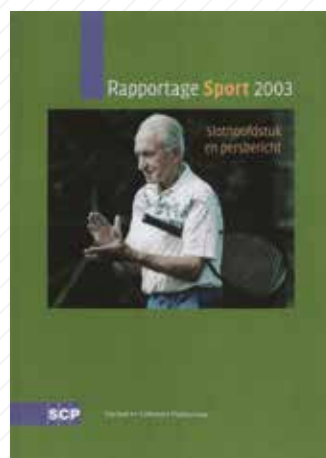
Bijeengenoemen suggereren deze ontwikkelingen dat het zinvol kan zijn een nieuwe koers voor de *RS* uit te zetten, met minder nadruk op het beschrijven van trends en ontwikkelingen, en meer nadruk op het begrijpen en verklaren van die ontwikkelingen, en het verkennen van nieuwe ontwikkelingen.

Transitie van de sport

In de samenvatting en beschouwing van de *RS 2018* is een tabel opgenomen met daarin de meest recente scores op de kernindicatoren en een karakterisering van de ontwikkeling van die indicatoren in de tijd. Stabiliteit is daarbij het overheersende beeld. Vergeleken met de *RS 2014* zijn de scores op de kernindicatoren niet of nauwelijks veranderd: sportdeelname, voldoen aan de beweegnormen, zitgedrag, positie op de internationale medaillespiegel - allemaal (nagenoeg) constant. Bij het in ontvangst nemen van de *RS 2014* sprak toenmalig minister Schippers niet voor niets over de "beleidsresistentie" van de sport. Niettemin is 'stabiliteit' - uitgelegd als 'er verandert niets in de sport' - een ongemakkelijke conclusie, die niet aansluit bij wat veel betrokkenen in de sportwereld ervaren of waarnemen als 'transitie van de sport'. Een transitie is niet niks en rijmt in elk geval niet met de boodschap dat er niets verandert.

In de *RS 2018* wordt een aantal redenen gegeven waarom 'stabiliteit' in de kernindicatoren niet automatisch impliceert dat 'er niets verandert in de sport'. Als we weten dat ouderen minder sporten dan jongeren, dan is het opmerkelijk dat bij een vergrijzende bevolking de sportdeelname stabiel is. Dat geldt ook voor een stabiele plek (rond de negende) op

de medaillespiegel, wanneer wereldwijd de concurrentie in de topsport toeneemt. Dit zijn voorbeelden waarbij je kunt vermoeden dat er veel beleidsveranderingen nodig zijn geweest om, bij wijzigende omstandigheden, stabiliteit in de kern-indicatoren te kunnen laten zien. Een ander aandachtspunt is dat een gemiddelde hetzelfde kan blijven, terwijl de spreiding of ongelijkheid in scores bij individuen toeneemt. Een voorbeeld is het groeiende verschil in sportdeelname tussen hoger en lager opgeleiden.

Evolutionaire ontwikkeling

Een meer fundamentele kwestie is of en zo ja, in hoeverre, bij de 'transitie van de sport' in feite sprake is van een metamorfose, begrepen als een aanpassing van de aard en functie van de sport aan de veranderende maatschappelijke omstandigheden. Als een dergelijke 'evolutionaire' ontwikkeling het geval is, verliest de sport eigenschappen die in het verleden nuttig en zinvol waren, maar in de nieuwe tijd overbodig of zelfs nadelig zijn, en krijgt het nieuwe eigenschappen, die de sport helpen te (kunnen) blijven voortbestaan. We kunnen de ontwikkelingen in de sport dan niet goed meer volgen, als de indicatoren die we berekenen betrekking hebben op eigenschappen die steeds minder betekenis hebben en we geen indicatoren toevoegen waarmee de nieuwe eigenschappen kunnen worden gevolgd. Als bijvoorbeeld digitalisering een maatschappelijke ontwikkeling is waarop de sport zich aanpast, tot welke 'gedaanteverwisseling(en)' leidt dat dan, hoe werkt dit door als vormgevend element van de nieuwe gedaante van sport, hoe en waar is dat zichtbaar in de sport en met welke indicator zou je dit (nieuwe) element kunnen volgen? Nu meten we wekelijkse sportdeelname, maar deelname aan eSports wordt daarbij niet meegenomen. Is het

niet zaak serieus te verkennen of eSports als een nieuwe vorm van sportbeoefening kan of moet worden aangemerkt, en zo ja, hoe deze nieuwe tak van sport mee te nemen in de sportdeelnamestatistiek? In de bodemstatistiek is het aantal hectare voor 'traditionele' sportaccommodaties terug te vinden, maar deze bodemstatistiek vertelt niets over sportief gebruik van de openbare ruimte. Sportapps zijn misschien een middel om daar wel inzicht in te krijgen.

Veranderend sportbeleid

Niet alleen veranderingen in wat te meten en te volgen en de behoefte aan meer verklaring, zijn veranderingen die de afgelopen jaren opgetreden zijn in relatie tot de *Rapportage sport*. Er zijn ook twee veranderingen waarneembaar in het sportbeleid die van betekenis zijn voor de vorm en opzet van deze rapportage.

Ten eerste onderstreept het Nationaal Sportakkoord het grote belang van gemeenten in de facilitering van de sportbeoefening in Nederland. De hoop is dat het landelijke akkoord gevolgd wordt door lokale en regionale akkoorden, die geen letterlijke kopieën van het landelijke akkoord dienen te zijn, maar akkoorden toegespitst op wat lokaal/regionaal nodig, gewenst en mogelijk is. Dat vereist dat er op lokaal niveau inzicht is in wat er speelt en gaat spelen in de sport, en dat de implementatie van het lokale/regionale akkoord moet worden gemonitord en geëvalueerd. Dit accent op lokale data en monitoring wordt meegenomen in de uitwerkingsplannen van het Nationaal Sportakkoord.

Ten tweede komt er – in het algemeen, maar zeker ook in het sportakkoord – meer en meer aandacht voor 'lerend beleid'. Kortheidshalve: monitoring en evaluatie zijn niet alleen meer bedoeld voor verantwoording

achteraf (heeft het beleid gewerkt?), maar moeten een belangrijkere rol gaan spelen bij de implementatie van het beleid (zijn we goed bezig, of moeten we bijsturen?). Monitoring krijgt daarmee trekjes van actie-onderzoek en moet worden ingebouwd in het beleidsproces, wat, zoals hiervoor gezegd, steeds meer een lokaal/regionaal beleidsproces zal zijn.

Deze accentverschuivingen in het sportbeleid – van landelijk naar lokaal/regionaal, van verantwoording naar leren – vragen om andere vormen van monitoring qua inhoud, schaal, toegankelijkheid en verschijningsfrequentie. Ook in deze context is reflectie op de opzet en inhoud van de *RS* gewenst.

Conclusie – mogelijkheden voor de toekomst?

Sinds 2000 is er zo veel veranderd in de sport, het sportbeleid en de kennisinfrastructuur op het terrein van sport, dat er aanleiding is de opzet en inhoud van de *RS* te overdenken. Aan de ene kant daagt de website www.sportenbewegenincijfers.nl uit na te denken over de toegevoegde waarde van de uitgebreide beschrijving van trends en ontwikkelingen in de *Rapportage sport*. Aan de andere kant zijn er kennisvragen die niet door de RIVM-website worden beantwoord. Beschrijvende kennis van langetermijnontwikkelingen is nuttig, maar veel van de hierboven aangestipte ontwikkelingen vragen om nadere verkenning, uitdieping en verklaring.

In de aanloop naar de eerste *RS*, en later bij de totstandkoming van het rapport *Versterking data-infrastructuur sport*, is de sportwereld geraadpleegd om zicht te krijgen op de behoefte aan beleidsondersteunende kennis en cijfers. Het lijkt raadzaam iets dergelijks opnieuw te doen

in de context van het Nationaal Sportakkoord, ruim voordat een volgende *RS* wordt opgesteld. Het zal niet mogelijk zijn om met zo'n nieuwe *RS* te voorzien in lokale monitoring, maar wat wel verkend kan worden is of een nieuwe *RS* niet een meer duidend, vooruitkijkend en verkennend karakter zou kunnen krijgen. Een kruising tussen de *RS* en de *Sport Toekomstverkenning* (STV)? Daarmee zou de sportwereld nog steeds zicht moeten blijven houden op de langetermijnontwikkelingen, maar dat zicht zou dan niet langer beperkt moeten blijven tot dat wat zichtbaar is in de beschikbare statistieken van ontwikkelingen tot nu toe. Enerzijds zou die verkenning sensitief moeten zijn voor ontwikkelingen achter en buiten die statistieken, voor nieuwe ontwikkelingen en voor (sociale) innovaties. Anderzijds moet vooruit worden gekeken, naar toekomstige ontwikkelingen, variërend van zeer waarschijnlijk tot mogelijk.

Op termijn is het daarbij gewenst dat dat vooruitkijken niet alleen gebeurt op basis van verwachte sport-externe ontwikkelingen (de vergrijzing, de digitalisering, de individualisering, et cetera), maar ook op basis van mogelijke beleidsvarianten. Heel concreet: stel dat alle maatregelen van het Nationaal Sportakkoord tot uitvoering komen, wat is dan op basis van de beschikbare wetenschappelijke kennis te zeggen over de effecten en impact van die maatregelen, en welke veranderingen in de sport(deelname) zijn op grond daarvan te verwachten? ●

Hugo van der Poel is directeur van het Mulier Instituut.

* De Rapportage sport 2018 is te downloaden op de website van het SCP: https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Rapportage_sport_2018.

** Referenties zijn op aanvraag verkrijgbaar bij de auteur (h.vanderpoel@mulierinstituut.nl).